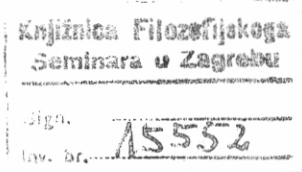

Immanuel Kant

PRAVNO-POLITIČKI SPISI

PREMA VJEČNOM MIRU

Izbor, prijevod i predgovor
Zvonko Posavec

 Politička kultura
nakladno-istraživački zavod

ZAGREB, 2000.

Prvi definitivni član vječnoga mira

*Građanski ustav
u svakoj državi treba biti republikanski*

Ustav koji proistječe iz ideje izvornog ugovora, a na kojem mora počivati sveukupno zakonodavstvo, republikanski je ustav, zasnovan, prvo: na načelima *slobode* svih članova jednog društva (kao ljudi); drugo: na načelima *ovisnosti* svih o jednom jedinom zajedničkom zakonodavstvu (kao podanika); i treće: na zakonu *jednakosti* svih (kao građana države).⁵ U pravnom pogledu to je baš ono uređenje koje čini pravi temelj svake građanske konstitucije. I pitanje je samo: je li ta konstitucija jedina koja može dovesti do vječnoga mira.

Republikanski ustav, osim čestitosti svojeg porijekla iz čistog izvora pojma prava, sadrži i nadu da će dovesti do želje-

5

Pravna (a time i vanjska) *sloboda* ne može se, dakle, definirati, kako se to često čini, kao ovlast da se »čini sve što se hoće ako se nikome ne čini nepravda«. Jer, što znači ovlast? Mogućnost jednog postupka, ako se time nikome ne nanosi nepravda. Objašnjenje bi, dakle, ovako glasilo: »*Sloboda* je mogućnost postupaka kojima se nikome ne čini nepravda. Nepravda se ne čini nikome (radio čovjek što god htio) samo ako se nikome ne čini nepravda«. To je, dakle, prazna tautologija. – Naprotiv, vanjsku (pravnu) *slobodu* treba objasniti ovako: ona je ovlast da se ne pokoravam nikakvim vanjskim zakonima doli onima za koje sam dao svoju suglasnost. – Tako isto, vanjska (pravna) *jednakost* u nekoj državi je onaj odnos među građanima prema kojem nitko ne može drugoga ni na što pravno obvezati a da se i sam istodobno ne podvrgne zakonu, tako da je moguće i njega obvezati na isti način. (Načelo *pravne* zavisnosti nije potrebno objašnjavati, jer je ono već sadržano u pojmu državnog uređenja). – Ta su prava ljudima urođena, ona im nužno pripadaju i ne mogu se od njih odvojiti. Štoviše, preko načela pravnih odnosa čovjek uzdiže ta prava i potvrđuje njihovo važenje i za svijet viših bića (ako ih zamišlja), te se prema istim načelima smatra građaninom nadčulnog svijeta. – Jer i božanski zakoni, koje mogu saznati samim umom, vežu me u mojoj slobodi jedino ako sam ja sam mogao na to pristati (budući da tek pomoću zakona slobode svoga vlastitog uma dobivam pojam o božanskoj volji). Što se tiče načela jednakosti, s obzirom na najuzvišenije biće na svijetu, osim Boga, kojeg bih, recimo, mogao zamisliti kao nekoga velikog Eona, to nema razloga da meni pripada samo dužnost da slušam, a njemu pravo da zapovijeda, ako ja na svome položaju obavljam svoju dužnost kao što je onaj Eon obavlja na svome. – A razlog što se to načelo *jednakosti* ne može primijeniti na odnos prema Bogu (kao što je bilo s načelom slobode) u tome je što je on jedino biće kod kojeg prestaje pojam dužnosti. Što se tiče prava jednakosti svih građana jedne države kao podanika, to je – u odgovoru na pitanje je li nasljedno plemstvo dopušteno – riječ jedino o tome »treba li rang jednog podanika pred rangom drugoga, priznat od države, prethoditi zaslugi, ili da zasluga prethodi rang«. – Očigledno je pak da je vrlo neizvjesno, ako je rang vezan za rođenje, hoće li za njim slijediti zasluga (okretnost i odanost u službi). To je onda isto kao da je dano priznanje povlaštenoj osobi bez ikakve zasluge (da, primjerice, bude zapovjednik); a to opća narodna volja, u prvotnom ugovoru, koji je polazna točka za svako pravo, neće nikada zaključiti. Jer, plemić nije samim tim i *plemenit* čovjek. – Što se tiče *službenog plemstva* (a tako bi se mogao nazvati rang nekoga višeg činovnika stečen vlastitim zaslugama), ovdje rang nije važan kao vlasništvo za dotičnu osobu nego za samu službu, pa jednakost time nije povrijeđena; jer ostavi li dotična osoba svoju službu, ona istodobno ostavlja i rang i vraća se u narod.

ne posljedice i vječnoga mira. Gdje je razlog tome? – Ako se traži pristanak državljana da bi se zaključilo "treba li rata biti ili ne", ništa nije prirodnije doli to da će oni dobro promisliti prije nego se upuste u tako opasnu igru da svojim glasovima sebi pribave sve patnje rata, a to je: da sami ratuju, da plaćaju ratne troškove vlastitom imovinom, da s mukom popravljaju pustoš što rat za sobom ostavlja i, napokon, da se zlo prevrši, da sami snose teret dugova koji zagorčavaju i sam mir, a koji se nikada ne mogu otplatiti zbog blisko predstojećih novih ratova. Naprotiv, u ustavu koji nije republikanski i u kojem podanik nije građanin, rat je nešto najjednostavnije na svijetu, jer državni poglavar nije ravnopravni državni suputnik, nego njezin vlasnik, te zbog rata ne trpi ni najmanju oskudicu na gozbama, u lovu, u ljetnikovcima, po dvorskim svečanostima i sl. Stoga on može otpočeti rat i zbog najmanjih sitnica, kao kakav veseli izlet, a iz pristojnosti će ravnodušno prepustiti njegovo opravdanje diplomatskom tijelu, koje je u svako doba na to spremno.

* * *

Da se republikanski ustav ne bi brkao s demokratskim, kao što se obično događa, mora se napomenuti sljedeće. Oblici države (*civitas*) mogu se podijeliti bilo prema razlikama osoba koje obnašaju najvišu državnu vlast ili prema načinu vladanja naroda preko poglavara, tko god on bio. Oni prvi oblici zapravo su oblici vlasti (*forma imperii*), i moguća su svega tri: da vladalačku vlast ima ili jedan čovjek ili nekoliko među sobom povezanih, ili pak zajedno svi koji čine građansko društvo (*autokracija*, *aristokracija* i *demokracija*; vladarska vlast, plemićka vlast i narodna vlast). Oni drugi su oblici vladanja (*forma regiminis*), a odnose se na način utemeljen na konstituciji; kako se država služi svojom punom vlašću (tj. na aktu opće volje kojim od gomile postaje narod), i u tom smislu vladanje može biti *republikansko* ili *despotsko*. *Republikanizam* traži da izvršna vlast u državi bude odijeljena od zakonodavne. *Despotizam* je samovoljno postupanje države mimo zakona koje je ona sama donijela, a gdje se vladar javnom voljom služi kao svojom privatnom. – Od spomenuta tri državna oblika *demokracija* je, u pravom smislu riječi, nužno *despozitam*, jer ona utemeljuje izvršnu vlast

gdje svi odlučuju o jednom ili možda protiv jednoga (koji, prema tome, nije s tim suglasan), tako da odlučuju svi koji ipak nisu svi. A to znači proturječnost opće volje same sa sobom i sa slobodom.

Svaki oblik vladanja koji nije *predstavnički* zapravo je *izobličen*, jer zakonodavac ne može u jednoj istoj osobi biti i izvršitelj svoje volje (jednako kao što opće gornjeg stava u umnom zaključku ne može biti istodobno supsumcija posebnoga u donjem sudu). I premda su ona druga dva ustava države nedostatna da jednom takvu načinu vladanja dadu prostor, ipak je kod njih barem moguće da usvoje načine vladanja u *duhu* predstavničkog sustava, otprilike onako kako je *govorio* Friedrich II.: da je on samo najviši sluga u državi.⁶ Kod demokratskog ustava to je, međutim, nemoguće jer tamo hoće svatko biti vladar. Stoga se može reći: što je manji broj osoblja državne vlasti (tj. broj onih koji vladaju), to je veća njezina reprezentacija, to više odgovara državni ustav mogućnosti republikanizma, te se može nadati da se postupnim reformama tome uzdigne. Zbog toga je u aristokraciji već teže nego u monarhiji, a u demokraciji je nemoguće dospjeti do jedino potpuno pravnog ustava, osim nasilnom revolucijom. Narodu je međutim više stalo do načina vladanja⁷ nego do oblika države (iako jako puno ovisi o tome odgovara li ovaj više ili manje spomenutoj svrsi). Ako se vlada hoće prilagoditi pojmu prava, njoj pripada predstavnički u kojem je moguć republikanski način vladanja, bez kojega je ona despotska i na-

6

Visoki nazivi što se pridaju vladarima (na primjer: Božji pomazanik, predstavnik Božje volje na Zemlji, zamjenik Božji), bili su često predmet prijekora, kao gruba, zaludivačka laskanja. No, meni se čini da to nije opravdano. – Daleko od toga da bi ti epiteti mogli učiniti oholim gospodara zemlje. Naprotiv, morali bi ga učiniti skrušenim u duši (ako ima razuma, kao što se mora pretpostaviti), kad pomisli da je preuzeo službu, preveliku za jednog čovjeka, da upravlja ljudskim pravom, tom najvećom svetinjom na Zemlji, i da mora biti u neposrednoj brizi nije li povrijedio tu zjenicu oka Božjeg.

7

Mallet du Pan se hvali svojim naizgled genijalnim, ali šupljim i besadržajnim jezikom, kako je nakon višegodišnjeg iskustva napokon došao do uvjerenja o istinitosti poznate Popeove izreke: »Neka se ludaci prepiru o tome kakva je vlada najbolja; najbolje vođena je najbolja«. Ako to ima značiti: najbolje vođena vlada najbolje je vođena, onda je on, po Swiftovim riječima, zgnječio crvljiv orah. A ako to ima značiti da je takva vlada i po svom obliku najbolja, tj. najbolji ustav države, onda je to iz temelja pogrešno; jer primjeri dobrih vlada ne moraju nikako govoriti u prilog načinu vladanja. – Tko je bolje vladao od jednoga Tita ili Marka Aurelija, pa ipak je jedan ostavio kao nasljednike *Domicijana*, a drugi *Komoda*. Da je ustav države bio dobar, nikad se to ne bi moglo dogoditi, jer je njihova nepodobnost za taj položaj bila poznata, a i moć vladara bila je u dovoljnoj mjeri jaka da ih odstrani.

silna, koji god ustav bio. – Nijedna od starih takozvanih republika nije to poznavala, i stoga su naprosto prešle u despotizam, koji je pod vrhovnom vlašću jednoga jedinog čovjeka još najpodnošljiviji.